

KẾT NỐI VỚI CHƯƠNG TRÌNH

HỌC SINH HỌC VỀ:

Những cuộc khởi nghĩa tiêu biểu trong công cuộc đấu tranh giành độc lập của nhân dân ta trước thế kỉ X.

HỌC SINH HỌC ĐỂ:

1. Phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử

Khai thác và sử dụng được thông tin của các lược đồ, sơ đồ khởi nghĩa trong bài dưới sự hướng dẫn của GV.

2. Phát triển năng lực nhận thức và tư duy lịch sử

- Giải thích được nguyên nhân của các cuộc khởi nghĩa – mức độ hiểu.
- Trình bày được những diễn biến chính của các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu – mức độ biết.
- Nêu được kết quả và ý nghĩa của các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu – mức độ biết.
- Lập được biểu đồ, sơ đồ về các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu – mức độ vận dụng.

3. Phát triển năng lực vận dụng

HS phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kĩ năng đã học qua việc hoàn thành bài tập vận dụng trang 95.

4. Hình thành những phẩm chất

Bồi dưỡng lòng yêu nước, tự hào dân tộc và ý chí căm thù giặc ngoại xâm.

Bài
18

CÁC CUỘC ĐẤU TRANH GIÀNH ĐỘC LẬP DÂN TỘC TRƯỚC THẾ KỈ X (4 tiết)

Học xong bài này, em sẽ:

- * Giải thích được nguyên nhân của các cuộc khởi nghĩa.
- * Trình bày được những diễn biến chính của các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu.
- * Nêu được kết quả và ý nghĩa của các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu.
- * Lập được biểu đồ, sơ đồ về các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu.

Chính sách thân tình, sáp nhập và đồng hoá của các triều đại phong kiến Trung Quốc nhằm xô đẩy lên đồi, lên làng, xuống núi và phong tục của người Việt góp phần khiến người Việt của nhân dân ta. Một ngàn năm không chịu cúi đầu, lớp lớp các thế hệ "con Rồng cháu Tiên" không ngừng vùng lên đấu tranh giành lại giang sơn gấm vóc và độc lập tự chủ cho dân tộc.

18.1 Sơ đồ các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu chống Bắc thuộc

SS

KHỞI ĐỘNG BÀI HỌC

- *Gợi ý 1:* GV dùng phần dẫn nhập trong sách để dẫn dắt HS: yêu cầu HS quan sát, đặt các câu hỏi và yêu cầu HS trả lời.
- *Gợi ý 2:* GV cho HS nghe bài hát "Dòng máu Lạc Hồng" hoặc một đoạn video có liên quan đến bài – hỏi cảm nghĩ HS và dẫn dắt vào bài.

Được nhân dân khắp nơi hưởng ứng, từ Hát Môn (Phúc Thọ, Hà Nội), nghĩa quân “hùng dũng như gió cuốn” đánh chiếm Mê Linh, Cổ Loa (Hà Nội) và Luy Lâu (Bắc Ninh). Thái thú Tô Định đại bại, chạy trốn về quận Nam Hải (Quảng Đông).

Khởi nghĩa thắng lợi, nhân dân suy tôn Trưng Trắc lên làm vua (Trưng Vương hay Trưng Nữ Vương), đóng đô ở Mê Linh.

Mùa hè năm 42, nhà Hán đem quân đàn áp. Năm 43, cuộc khởi nghĩa của Hai Bà Trưng thất bại. Nhân dân thương tiếc, lập đền thờ hai bà ở khắp nơi.

18.4 Hai Bà Trưng cưỡi voi ra trận (Tranh dân gian Đông Hồ)

18.5 Đại Việt sử ký toàn thư chép rằng: “Trưng Trắc, Trưng Nhị là đàn bà, hồ một tiếng mà các quận Giao Chỉ, Cửu Chân, Nhật Nam, Hợp Phố cùng 65 thành trì ở Lĩnh ngoài đều hưởng ứng, việc dựng nước xưng vương dễ như trở bàn tay, có thể thấy hình thế đất Việt ta đủ dùng được nghiệp bá vương...”

(Đại Việt sử ký toàn thư tập I, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1998, tr.156-157)

II. KHỞI NGHĨA BÀ TRIỆU (NĂM 248)

Dựa vào tư liệu 18.5 và lược đồ 18.7, em hãy:

- Nêu nguyên nhân của cuộc khởi nghĩa Bà Triệu.
- Trình bày những nét chính của cuộc khởi nghĩa.

Dưới ách thống trị tàn bạo của nhà Ngô, năm 248, tại vùng Cửu Chân (Thanh Hoá), Bà Triệu phát cờ khởi nghĩa.

18.6

“Tôi chỉ muốn cưỡi gió đập sóng, chém cá kình lên ở Biển Đông, quét sạch bờ cõi, cứu dân ra khỏi cảnh chìm đắm, há tại bề chước người đời cúi đầu khom lưng làm tí thếp kẻ khác, cam tâm phục dịch ở trong nhà ư?”

(Lý Tế Xuyên, Một điển u lịch lập ở huyện Lê Hải Bà Vương kị, Đình Gia Khánh, Trình Đình Rư dịch và chú thích, NXB Văn học, Hà Nội, tr.46)

18.6 Bà Triệu cưỡi voi ra trận (Tranh minh họa)

90

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN II

Hoạt động 1: Rèn luyện năng lực tìm hiểu lịch sử – mức độ vận dụng.

Bước 1: GV đọc diễn cảm câu nói của Bà Triệu và nêu vấn đề: Những động từ và cụm nào trong lời Bà Triệu thể hiện nguyên nhân của cuộc khởi nghĩa? (cưỡi gió, đập sóng, chém cá kình, quét sạch, cứu dân, khom lưng).

Bước 2: Yêu cầu HS quan sát hình Bà Triệu cưỡi voi ra trận, diễn tả lại nguyên nhân khởi nghĩa Bà Triệu theo cách của riêng từng HS.

Hoạt động 2: Phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử – mức độ vận dụng.

GV cho HS quan sát lược đồ 18.7, xác định những địa danh liên quan đến những sự kiện chính của cuộc khởi nghĩa.

Phát triển năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ hiểu

Trình bày được những nét chính của cuộc khởi nghĩa: năm 248, ở vùng Cửu Chân đã nổ ra cuộc khởi nghĩa lớn của Bà Triệu.

Từ căn cứ núi Nưa nghĩa quân đánh phá các thành ấp của bọn quan lại đô hộ ở Cửu Chân rồi từ đó đánh ra khắp Giao Châu.

Nhà Ngô lo sợ, vội cử quân sang đàn áp. Dù chiến đấu anh dũng nhưng do lực lượng quá chênh lệch, nghĩa quân bị tiêu diệt. Bà Triệu hi sinh trên núi Tùng (Phú Điền, Hậu Lộc, Thanh Hoá).

Mở rộng kiến thức phần **Em có biết** để làm rõ ý nghĩa của khởi nghĩa Bà Triệu.

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN III

Hoạt động 1: Rèn luyện năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ biết

HS khai thác tư liệu trong SGK để nêu những đóng góp của Lý Bí và triều Tiền Lý đối với lịch sử dân tộc. Gợi ý trả lời: Đánh đuổi quân Lương; lập triều Tiền Lý và nước Vạn Xuân, chùa Khai Quốc; là người đầu tiên nhận ra vị trí địa lí quan trọng của miền sông Tô Lịch thuộc Hà Nội ngày nay. (Lưu ý giải thích tên gọi: Vạn Xuân, Vạn Thọ, Khai Quốc,...).

Mở rộng kiến thức: Phát triển năng lực vận dụng cho HS qua hình 18.8 và sơ đồ sông Tô Lịch chảy giữa lòng Hà Nội xưa, vấn đề của sông Tô Lịch ngày nay, trách nhiệm bảo vệ dòng sông vì dòng sông là nhân chứng của lịch sử Hà Nội – Xem thêm nội dung kiến thức bổ trợ trong phần lưu ý GV).

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN III (tt)

Hoạt động 2. Rèn luyện năng lực tìm hiểu lịch sử – mức độ vận dụng.

GV cho HS quan sát tư liệu 18.9 để tiến hành thảo luận và đưa ra đáp án.

Gợi ý trả lời:

- Ý 1: “*Nam Đế nhà Tiền Lý dẫu sức không địch nổi giặc Lương đến nổi công cuộc không thành, nhưng đã biết nhân thời cơ vùng dậy*” thể hiện sự dũng cảm của Nam Đế và Nhà Tiền Lý trước sức mạnh của địch.
- Ý 2: “*Tự làm chủ lấy nước mình, đủ làm thanh thế, mở đường cho nhà Đinh, nhà Lý sau này...*” Thể hiện vai trò của triều Tiền Lý, là động lực mở đường cho các triều đại sau này.

18.9 Chùa Trấn Quốc, nguyên là chùa Khai Quốc (chùa mở nước)

Mùa xuân năm 544, khởi nghĩa thắng lợi, Lý Bí lên ngôi vua, hiệu là Lý Nam Đế. Ông đặt tên nước là Vạn Xuân, đóng đô ở vùng cửa sông Tô Lịch (Hà Nội), cho xây điện Vạn Thọ và chùa Khai Quốc, cho đúc tiền riêng.

Tháng 5 - 545, Nhà Lương cử quân xâm lược Vạn Xuân. Lý Nam Đế trao quyền chỉ huy kháng chiến cho Triệu Quang Phục, một vị tướng trẻ tài ba. Triệu Quang Phục đưa quân về đầm Dạ Trạch (Khoài Châu, Hưng Yên), xây dựng căn cứ và tiếp tục lãnh đạo nhân dân kháng chiến.

Năm 550, sau khi đánh bại quân Lương, Triệu Quang Phục xưng vương (Triệu Việt Vương). Năm 602, nhà Tùy đem quân xâm lược, nước Vạn Xuân sụp đổ.

18.9

“*Nam Đế nhà Tiền Lý dẫu sức không địch nổi giặc Lương đến nổi công cuộc không thành, nhưng đã biết nhân thời cơ vùng dậy, tự làm chủ lấy nước mình, đủ làm thanh thế, mở đường cho nhà Đinh, nhà Lý sau này...*”

(Quốc sử quán triều Nguyễn, Khâm định Việt sử thông giám cương mục, tập I, NXB Giáo dục, Hà Nội, 1998, tr. 164)

92

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN IV

Hoạt động 1: Rèn luyện năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ hiểu.

GV chia nhóm cho HS quan sát tư liệu 18.10 để thực hiện hoạt động. (GV cũng có thể chuẩn bị sẵn một đoạn văn, đọc lớn các từ khoá như Hoan Châu, Vạn An, Tống Bình để HS quan sát tư liệu và điền vào).

Gợi ý trả lời:

Năm 713, Mai Thúc Loạn dựng cờ khởi nghĩa ở Hoan Châu (Nghệ An, Hà Tĩnh). Từ Hoan Châu, cuộc khởi nghĩa nhanh chóng lan rộng ra khắp các châu, huyện. Mai Thúc Loạn chọn vùng Sa Nam (Nam Đàn) để xây thành Vạn An. Sau đó, Mai Thúc Loạn kéo quân tấn công thành Tống Bình (Hà Nội). Quân nhà Đường phải rút chạy về Trung Quốc.

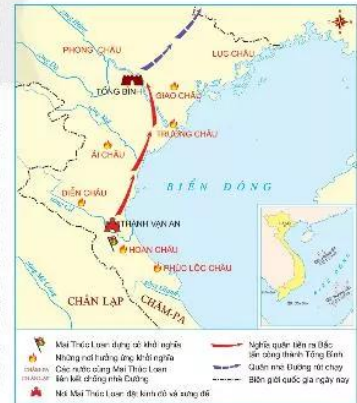
IV. KHỞI NGHĨA MAI THỨC LOẠN (NĂM 713 – 722)

Dựa vào lược đồ 18.10, em hãy trình bày những nét chính của khởi nghĩa Mai Thúc Loạn.

Dưới ách thống trị tàn bạo của nhà Đường, năm 713, nhân dân Hoan Châu (Nghệ An, Hà Tĩnh) vùng lên khởi nghĩa dưới sự lãnh đạo của Mai Thúc Loạn.

Từ Hoan Châu, khởi nghĩa lan rộng ra khắp các châu, huyện. Nhân dân khắp nơi hưởng ứng, kể cả Chăm-pa, Chân Lạp, ... Mai Thúc Loạn chọn vùng Sa Nam (Nam Đàn, Nghệ An) để xây thành Vạn An. Ông xưng đế, nhân dân thường gọi là Mai Hắc Đế (Vua Đen họ Mai). Từ thành Vạn An, nghĩa quân tiến ra Bắc, đánh chiếm thành Tống Bình (Hà Nội ngày nay).

18.10 Lược đồ khởi nghĩa Mai Thúc Loạn

Năm 722, nhà Đường phái 10 vạn quân sang đàn áp, khởi nghĩa bị dập tắt.

Khởi nghĩa Mai Thúc Loạn đã giành và giữ chính quyền độc lập trong gần 10 năm (713 – 722). Đó là một cuộc khởi nghĩa lớn, đánh dấu một mốc quan trọng trên con đường chống Bắc thuộc, giành lại quyền tự chủ của nhân dân ta.

93

V. KHỞI NGHĨA PHÙNG HƯNG

- Dựa vào lược đồ 18.12, em hãy tóm tắt lại những diễn biến chính của cuộc khởi nghĩa Phùng Hưng.
- Tại sao nhân dân ta gọi Phùng Hưng là Bó Cối Đại Vương?

Khoảng cuối thế kỉ VIII, ở làng Đường Lâm (Sơn Tây, Hà Nội), Phùng Hưng đã hợp quân khởi nghĩa và nhanh chóng làm chủ vùng Đường Lâm.

18.11 Làng cổ Đường Lâm, Hà Nội, nơi Phùng Hưng hợp quân khởi nghĩa.

Được nhân dân các vùng xung quanh hưởng ứng, Phùng Hưng chiếm được thành Tống Bình, tổ chức việc cai trị.

Khi Phùng Hưng qua đời, con trai ông là Phùng An lên nối nghiệp cha. Sau đó, nhà Đường đem quân sang đàn áp, dập tắt cuộc khởi nghĩa.

Nhân dân tướng nhớ Phùng Hưng, lập đền thờ và truy tôn là Bó Cối Đại Vương.

Khởi nghĩa Phùng Hưng đã củng cố quyết tâm giành độc lập cho dân tộc.

18.12 Lược đồ khởi nghĩa Phùng Hưng

- Phùng Hưng hợp quân khởi nghĩa
- Nhân dân các vùng nổi dậy hưởng ứng
- Những quân tấn công thành
- Cao Chính Bình chống cự không nổi, sinh bệnh chết
- Phùng Hưng chiếm thành

LUYỆN TẬP - VẬN DỤNG

Luyện tập

- Em hãy nêu những đóng góp chung của các cuộc khởi nghĩa tiêu biểu trong thời Bắc thuộc.
- Dựa vào sơ đồ 18.1, em hãy:
  - Tóm tắt kết quả của các cuộc khởi nghĩa từ Hai Bà Trưng đến Phùng Hưng.
  - Nêu nhận xét của em về tinh thần đấu tranh chống xâm lược của nhân dân ta.
  - Cuộc khởi nghĩa nào mà em ấn tượng nhất? Li giải sự lựa chọn của em?
- Em hãy hoàn thành bảng thống kê những sự kiện chính của khởi nghĩa Lý Bí và nước Vạn Xuân theo mẫu bên dưới.

Thời gian	Sự kiện
Mùa xuân năm 542	?
Mùa xuân năm 544	?
Tháng 5 - 545	?
Năm 550	?
Năm 602	?

Vận dụng

- Giá sử em đang học trong môi trường mang tên một trong những vị anh hùng chống Bắc thuộc, hãy viết thư cho một người bạn để kể về câu chuyện của vị anh hùng đó.

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN V

Hoạt động 1: Phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử - mức độ vận dụng.

Quan sát hình 18.11 và lược đồ 18.12 để xác định địa danh nào gắn với cuộc khởi nghĩa của Phùng Hưng (chú ý làng Đường Lâm, đặt câu hỏi kết nối với hiện tại tại làng Đường Lâm hiện nay qua hình cổng làng, tạo cảm xúc lịch sử cho HS - nơi đây xưa kia Phùng Hưng hợp quân khởi nghĩa...).

Phát triển năng lực nhận thức và tư duy lịch sử - mức độ hiểu.

Tóm tắt diễn biến của cuộc khởi nghĩa dựa trên sơ đồ.

Gợi ý trả lời: Khoảng cuối thế kỉ VIII, ở làng Đường Lâm (Sơn Tây, Hà Nội), Phùng Hưng hợp quân khởi nghĩa và được nhân dân các vùng xung quanh nổi dậy hưởng ứng. Sau đó, ông cho quân tiến xuống bao vây phủ thành Tống Bình. Viên đô hộ là Cao Chính Bình đem quân ra ngoài thành đón đánh nhưng bị thua to, phải rút vào thành cố thủ, sinh bệnh rồi chết. Phùng Hưng chiếm được thành.

Hoạt động 2: Phát triển năng lực nhận thức và tư duy lịch sử - mức độ vận dụng.

Câu hỏi nhằm giải quyết yêu cầu cần đạt ý nghĩa của khởi nghĩa Phùng Hưng. HS vận dụng một ngôn ngữ phổ biến trong nhân dân để rút ra ý nghĩa.

HƯỚNG DẪN LUYỆN TẬP - VẬN DỤNG

Câu 1.

Gợi ý trả lời: Những cuộc khởi nghĩa đã chứng minh tinh thần quả cảm của nhân dân ta, hun đúc lòng yêu nước và quyết tâm đánh đuổi giặc ngoại xâm giành lại độc lập.

Câu 2:

Gợi ý trả lời:

- Ý 1: Tóm tắt kết quả: quan sát sơ đồ 18.1. GV hướng dẫn HS cách đọc sơ đồ. Phần tóm tắt kết quả là nội dung kí hiệu hình mũi tên ngang.
- Ý 2: Nhận xét về tinh thần đấu tranh chống xâm lược.

HƯỚNG DẪN LUYỆN TẬP – VẬN DỤNG (tt)

- + Những cuộc khởi nghĩa tạo tiếng vang và đặt những nền tảng cho các cuộc khởi nghĩa về sau.
- + Tinh thần quả cảm, yêu nước.

– Ý 3:

Câu 3:

Thời gian	Sự kiện
Mùa xuân năm 542	Lý Bí lãnh đạo nhân dân khởi nghĩa, đánh đuổi Tiêu Tư, chiếm giữ thành Long Biên (Bắc Ninh), làm chủ Giao Châu.
Mùa xuân năm 544	Khởi nghĩa thắng lợi. Lý Bí lên ngôi vua, hiệu là Lý Nam Đế, đặt tên nước là Vạn Xuân.
Tháng 5 – 545	Nhà Lương cử quân xâm lược Vạn Xuân. Sau đó, Lý Nam Đế trao quyền chỉ huy kháng chiến cho Triệu Quang Phục
Năm 550	Sau khi đánh bại quân Lương, Triệu Quang Phục xưng vương (Triệu Việt Vương).
Năm 602	Nhà Tùy đem quân xâm lược, nước Vạn Xuân sụp đổ.

Câu 4. Rèn luyện năng lực vận dụng kiến thức, kĩ năng đã học – mức độ vận dụng

Bài tập về nhà, có sự hỗ trợ của phụ huynh hoặc GV trong việc tìm các câu chuyện gắn với vị anh hùng HS đã chọn. Tích hợp với môn Ngữ văn, hướng dẫn, tập cho HS cách viết một bức thư kể về một người anh hùng của dân tộc mà ngôi trường được mang tên. Tinh hướng giả định nên bài tập được ứng dụng cho cả HS đang học ở ngôi trường không mang tên một vị anh hùng.

LƯU Ý VỚI GIÁO VIÊN

Về hình thành năng lực chung

- GV có thể dùng một hoạt động của phần luyện tập vận dụng để làm hoạt động kết bài.
- + GV cho HS liệt kê tên các cuộc khởi nghĩa và người lãnh đạo để kết bài.
- + GV cũng có thể tạo một chuỗi các sự kiện và chuỗi thời gian để HS nối dữ kiện.
- + GV cần nhấn mạnh suốt ngàn năm bị phong kiến phương Bắc độ hộ, nhân dân ta vẫn kiên trì, bền chí đấu tranh giành độc lập dân tộc. Truyền thống yêu nước luôn được gìn giữ, là sức mạnh then chốt để dân tộc Việt Nam nhỏ bé có thể đứng vững trước các thế lực ngoại xâm hùng mạnh. Lời thề của Hai Bà Trưng “đem lại nghiệp xưa họ Hùng” trở thành hiện thực như thế nào HS có thể tìm hiểu ở bài kế tiếp: Bước ngoặt lịch sử thế kỉ X.
- + GV chuẩn bị bản đồ Việt Nam hiện đại để HS đối chiếu với các lược đồ khởi nghĩa giúp HS liên hệ được các địa phương thời hiện đại tương ứng với địa bàn các cuộc khởi nghĩa.
- GV tham khảo bảng năng lực chung trong phần hướng dẫn sử dụng SGK và tùy theo tổ chức hoạt động trên lớp để giúp HS đạt được năng lực chung có liên quan. Riêng bài này, GV có thể góp phần hình thành năng lực chung Tự chủ và tự học qua việc GV có thể giao cho HS tự tìm hiểu trên sách báo, Internet đến thờ, khu tưởng niệm các anh hùng có công trong các cuộc khởi nghĩa Bắc thuộc.

LƯU Ý VỚI GIÁO VIÊN (tt)

Kiến thức bổ trợ cho GV

1. Vị trí sông Tô Lịch đối với Hà Nội

Sông Tô Lịch chảy theo một đường quanh co khá đặc biệt giữa lòng Hà Nội, có hai cửa sông, một là ở phố chợ gạo nơi sông Tô Lịch giao với sông Hồng ngày xưa, hai là ở bắc Hồ Tây, vị trí làng Hồ Khẩu hiện nay.

2. Câu chuyện lịch sử về Đầm Dạ Trạch và cách đánh du kích

Sách Đại Việt Sử kí toàn thư chép rằng: “Triệu Quang Phục thuộc rõ đường đi lối lại, đem hơn hai vạn người vào đóng ở nền đất trong đầm (Dạ Trạch), ban ngày tuyệt không để lộ khói lửa và dấu người, ban đêm dùng thuyền độc mộc đem quân ra đánh doanh trại của Trần Bá Tiên, giết và bắt sống rất nhiều, lấy được lương thực để làm kế cầm cự lâu dài. Bá Tiên theo hút mà đánh nhưng không đánh được”.

Cách đánh này của Triệu Quang Phục về sau được gọi là “chiến thuật du kích”, một trong những đặc điểm nổi bật của nghệ thuật quân sự Việt Nam. Vì lí do đó, ông được coi là bậc thầy của chiến tranh du kích trong lịch sử dân tộc.